

KAPITOLA PÁTÁ LÉTA DEVADESÁTÁ

Desetiletí plné naděje a snů o lepší budoucnosti

Pátá čtvrť byla totiž, jak už víme – a na tom se nezměnilo nic – nejen místo, kde nebylo nic nemožné, nejen místo, kde to vyhlíželo jako ve vetešnictví, kde jste mohli nalézt všecko včetně věcí, na které jste nikdy ani nepomysleli, nejen cosi, co se podobalo čemusi mezi panoptikem a jarmarkem, něčemu mezi blázincem a půjčovním karnevalových masek.

Po dvaatřiceti letech promlouval k národům Československa a tedy i k obyvatelům Páté čtvrti v novoročním projevu nekomunistický prezident. Tak jak byla většina lidí zvyklá, usedla k televizorům a slyšela neslychané. Oproti jásavým a sebevědomým projevům předchozí hlavy státu byl projev nového prezidenta kritický a notně ironický. Někteří byli nadšeni, že konečně slyší pravdu, ale byli samozřejmě tací, kteří byli zděšeni, kteří nikdy nepřišli Václavu Havlovi na jméno. Ale to už je úděl všech prezidentů a politiků. Koneckonců bylo by velice podezřelé, kdyby všichni milovali hlavu státu, a nyní nastal čas, kdy ti, kteří ji nemilovali a nemilují ani ty další, to mohou zcela beztravně a svobodně říci. Paragraf za urážku hlavy státu a světové socialistické

soustavy z trestního zákona zmizel. Do vězení by se od té doby nedostal ani Vladimír Škutina za údajnou urážku Antonína Novotného, ani švec Rumcajs, který urazil nohu jičínského starosty Humpála.

Pátá čtvrť hned od počátku roku zažívala to, co zbytek Prahy a zbytek země. Prezidentská amnestie ulehčila věznicím a v ulicích se objevili propuštění nejrozmanitějších druhů. Mnozí se vrátili domů, mnozí, kteří trávili v československých žalářích dlouhá léta, neměli kam jít. Někteří odvykli životu na svobodě a bylo třeba jim pomoci, pokud o pomoc stáli. A tak se do města vrátil fenomén, kterému se říká charita a který za socialismu jaksi vymizel, a v ulicích Páté čtvrti i Starého Města se objevovali členové Armády spásy, při farnostech se organizovala pomoc propuštěncům a v hostincích čtvrté cenové skupiny se houfně nadávalo, neboť jak už to bývá, někteří propuštění se v nápravných zařízeních nenapravili a živilo se hezky postaru, jak bývali kdysi zvyklí. Ale nic z toho nemohlo život v Páté čtvrti rozvrátit, neboť ta během své historie zažila zlodějíčky, rváče i prostitutky, vyvržence a podvodníky, tak jako každá jiná pražská čtvrť. A stejně tak zažívala vykuky, kteří s ohařím čuchem vycítili příležitost, jak na změně poměrů šikovně vydělat, jak snadno přijít k penězům, dokud je čas. Dokud je čas, ano, tak to tehdy bylo, komunisté se sice vzdali moci, ale kolovaly zvěsti, že jen čekají a že budou vyčkávat, tak jako tetanus vyčkává v hnoji, až přijde jejich den. Národní fronta se rozpadla a počaly se objevovat nové politické subjekty a nové politické strany, z nichž každá si představovala budoucnost trochu jinak než ty ostatní, jedni si to malovali tak a druhí onak, člověk si mohl vybírat dle libosti a svého naturelu, zatímco mnozí jiní tvrdili, že systém politických stran je přežitý, že strany jsou pro straníky, leč Občanské

fórum je pro všechny, na což reagovali další tvrzením, že rozhodně se všemi v jedné partě být nechtějí, zvláště ne s těmi, co si zadali s padlým režimem. A tu se v Páté čtvrti počaly znenadání otevírat po léta stažené rolety a v nich vznikaly stranické sekretariáty, zatím skromně a cudně, mnozí obyvatelé, nadšení ze změny, dali ruku k dílu a dle svého zaměření se přidávali k těm či oněm. A jak se tak rodily nové strany a z popela povstávaly ty kdysi zakázané, otevírala se diskuse o minulosti, o Benešových dekretech, o vyhnání Němců, o procesech, o znárodnění a o tom, že co bylo občanům ukradeno, mělo by se vracet. A my, kteří jsme bydleli v Páté čtvrti, jsme věděli, že většina domů byla ukradena, po osmačtyřicátém roce drže znárodněna, a zbytek byl zcizen už předtím, když nebylo dokončené navrácení židovského majetku po válce, a byli jsme zvědaví, stejně jako obyvatelé celé země, jak s majetkem bude naloženo. A já si vzpomenu na tlustý svazek dokumentů týkající se ukradeného babiččina statku, vzpomenu jsem si na babičku Martu, která měla pravdu, protože to skutečně prasklo. A začalo se mluvit o odstátnění, což někteří vítali a jiní stále žili v domnění, že všechno patří všem, a jak prý k tomu přijdou ti, co nikdy nic neměli. A Pátá čtvrť čekala, co se bude dít, protože měla zkušenosti. Každá změna panovníků ji ovlivnila, buďže se Židé museli odstěhovat z Prahy, anebo se zase mohli vrátit, buďže nastal dočasný klid, nebo období svízele. Ale židovského obyvatelstva tu zůstalo pramálo, takřka nikdo, pročež se nebylo možno obávat vyhánění, čekal se návrat a obnovení normálního židovského života bez dohledu státní bezpečnosti a státních tajemníků pro věci církevní.

Otázku, co bude, si kladli všichni v celé zemi. Někdo ku příkladu hned v prvních měsících roku začal mluvit o tom,

že by se měl odstátnit zestátněný film, o zrušení dekretu prezidenta Beneše, který se filmu týkal, a do té debaty vstoupil obnovený FITES, filmový a televizní svaz, v jehož výkonném výboru jsem nějaký čas zasedal. Samozřejmě že Jiří Krejčík, Ladislav Helge, Jaromil Jireš a ostatní byli proti, nikdo si nedovedl představit, že se Filmové studio Barrandov rozpadne, ale zdálo se, že ani ti, kteří představu odstátnění sdíleli, neměli představu, co nastane potom. A myslím, že tohle platilo všeobecně. Všichni věděli, co nechtějí a nechtěli už léta, ale jak se sjednotit na tom, co chtějí, a jak toho dosáhnout, nevěděl nikdo, i když si myslel, že to ví. Projevila se všeobecná česká chytrost, kde všichni rozumí všemu. Pravidelní návštěvníci hospod to znají: je řeč o školství a všichni tomu rozumí, protože přeci každý do školy chodil; je řeč o zdravotnictví a všichni tomu rozumí, protože přeci někdy u doktora nebo dokonce ve špitále byli; mluví se o armádě a té rozumí každý pořádný chlapík; mluví se o silniční síti, o železnici, o fotbale, o penězích, o politice – všichni všemu rozumí. A tak se mnozí, kteří se domnívali, že rozumí tomu či onomu, zapojili do dění, většinou v dobré, i když naivní víře, což se týkalo i mne.

V únoru v devadesátém se stal primátorem hlavního města Prahy Jaroslav Kořán, vystudovaný scenárista, dramaturg, spisovatel, překladatel, kterého někdy v první půli sedmdesátých let spolu s Ivanem Jirousem sebrali v jedné hospodě za zpěv nějakých protiruských písní a za hanobení státu socialistické soustavy ho zavřeli do vězení. Do toho roku rodáky z Páté čtvrti ani moc nezajímalo, kdo je primátorem, natož kdo je starostou městské části, a teď se objevil člověk múzický, rozšafný, jaký býval vždy. Když mohla mít Československá socialistická republika v čele spisovatele, proč by nemohla mít spisovatele v čele i Praha?

Československá socialistická republika byla dne devě-
tadvacátého března roku devadesát přejmenována a od té
chvilky byla Pátá čtvrť součástí *České a slovenské federativní
republiky*. Ale ne na dlouho: třidvacátého dubna se opět
jméno státu změnilo, Pátá čtvrť se přestěhovala do *Česko-
Slovenské Federativní Republiky* a Václav Havel byl v tu chvíli
prezidentem už třetího státního útvaru, ačkoliv se stát ani
Pražský hrad nepohnul ani o fous. Pátá čtvrť s tím měla
svou zkušenost, byla přeci už v Království českém, v ra-
kousko-uherské monarchii, v protektorátu Böhmen und
Mähren, v Československu etc., takže zůstala klidná, zatím-
co její obyvatelé si tropili posměšky z oné pomlčkové války,
z politicko-lingvistické debaty, zda má být mezi slovy „Čes-
ko“ a „Slovenská“ pomlčka, nebo spojovník či rozdělovník,
zatímco státní mincovna vydala tři typy kovových desetiko-
run s portréty T. G. Masaryka, Aloise Rašína a Milana Ras-
tislava Štefánika na jejich věčnou památku. Byly to mince
pěkné, platné, ještě je mám doma schované. Důvod, proč
jsem je uschoval, byl prostý. Ona slovensko-česká a česko-
slovenská debata o názvu společného státu mi tehdy při-
pomněla Erbenův verš z balady *Vodník*:

*Vyvalily se vlny zdola,
roztáhnuly se v šírá kola;
a na topole podle skal
zelený mužík zatleskal.*

Vzpomněl jsem si při té příležitosti znovu na slova Pavla
Landovského. Zdola se vyvalilo něco, co se dalo vícemé-
ně čekat a co se v daleko horší podobně vyvalilo na Bal-
káně. Na jedné straně někteří Češi, jak to měli ve zvyku,
nadávali na Slováky, protože jsme prý Slovensku odjakživa

pomáhali, zavedli jsme tam elektřinu a průmysl a naučili je číst, zatímco někteří Slováci zase nadávali na Čechy, kteří je prý jen léta vykořisťovali, a vzpomínali na doby, kdy měli samostatný stát, což jim zase Češi vytýkali. A do toho se ozvali Moravané, kteří tvrdili, že byli Čechy odjakživa utiskováni a Slováky olupováni. Byly to debaty vzrušené a někdy komické, Matice česká a Matice slovenská troubily do sedel a nemnohým se zdálo, že se to manželství z rozumu jednou rozpadne, ať po dobrém, nebo po zlém. Po létech socialistického internacionalismu se ozval nacionalismus, na němž se počaly přiživovat politické strany, protože potřebovaly nějaký program, pročež se počalo s masovým vyvářením nudlí, aby bylo nač voliče nalákat. A mezitím se vedly debaty o potrestání komunistických zločinů, o vyloučení kdysi aktivních soudruhů z politického života, což odmítali někdejší komunističtí renegáti a disidenti, jimž někdo připomínal, jak vyhazovali zamlada z vysokých škol své nekomunistické kolegy, jak plédovali pro trest smrti pro Miladu Horákovou a jiné, a na druhé straně stáli ti, kteří tvrdili, že revoluce byla sametová a taková že má zůstat, že nejsme jako oni. A pak jednou zazpíval Jiří Dědeček píseň *Už jde rudoch od válu*, v níž zaznělo moc pěkné čtyřverší:

*Nechme samet sametem,
pánové a dámy,
buďto s nima zametem,
nebo oni s námi.*

Mnozí mu nadávali, a nejen jemu, a bylo to zvláštní. Když o sobě člověk prohlásil, že je antifašista, nikdo nemrkl okem, protože to bylo přeci normální, to se slušelo, ale když jsme prohlásili, že jsme antikomunisté, vypadali jsme jako

zločinci. Prý nelze socialismus a nacismus takhle srovnávat, protože nacismus byl pravicový. Zvláštní. NSDAP byla nacionálně socialistická dělnická strana a vymyká se jakékoliv logice, že by socialismus mohl být pravicový. Chápu, že bylo a dodnes je těžké přiznat nacismu levicovou orientaci, přesně řečeno extrémně levicovou. Ale právě rozdíly ve vnímání historie, rozdíly ve vnímání světa a hodnoty, na nichž stojí evropská kultura, vedly k tomu, co jsem předpovídal: bývalí společní odpůrci totalitního režimu se rozcházelí a vydali se každý vlastní cestou. Vlevo, vpravo, středem. Zatím mnozí setrvali pod hlavičkou Občanského fóra, ale štěpení začalo. Založit politickou stranu, když se člověk nedohodne s druhými, bylo najednou velice jednoduché, zvláště když každý třetí chtěl být předsedou.

Pátá čtvrť počala ožívat. Už někdy koncem zimy v devadesátém roce se ve Věžeňské ulici vyhrnula léta stažená roleta a za ní se objevilo čerstvě zrozené nakladatelství a knihkupectví Primus. Krom toho se do Páté čtvrti stejně jako do celé země počali vracet exulanti a emigranti, z nichž někteří se chystali na nový začátek ve staré vlasti. Jeden takový navrátilce z exilu, Bob Němec, který bydlíval v Kozí ulici a o němž už padla zmínka, si otevřel ve Věžeňské ulici vedle knihkupectví Primus nakladatelství Pragma, jemuž dal do vínku výhradní práva na vydávání knih Charlese Bukowského. A v Široké ulici v budově, kterou si dalo postavit pohřební bratrstvo, *chevra kadiša*, si Martin Krajíček a Jan Beseda otevřeli antikvariát specializující se na judaika. Je docela možné, že jsem zapomněl na jiné soukromé obchody, které se tu tehdy objevily, ale knihkupectví, to bylo to, co mě potěšilo nejvíc. Máte-li ve čtvrti knihkupce, je jistá pravděpodobnost, že ona čtvrť duchovně nepojde. A teď tu bylo najednou o tři knihkupectví víc, a to nemluvíme o novém

antikvariátu ve Valentinské ulici, když ten starý v Kaprovice zanikl, a navíc tu ještě byl malý antikvariát v Masné, který ovšem už také neexistuje.

Zatímco nové věci vznikaly, staré mizely. Tak kupříkladu velká bronzová deska na paláci Kinských na Staroměstském náměstí, na které bylo napsáno, jak se v únoru roku osmačtyřicet chopil lid moci a jak Klement Gottwald stál v čele a tak dál a dál. Moje žena si první větu dodnes pamatuje, Masňáci se na rozdíl od Sanytrováků museli celý text naučit nazpaměť. Jednoho dne byla deska odstraněna a zmizela kdoví kde, ani v katalogu zaniklých pamětních cedulí a desek ji dnes nikdo neobjeví. Tenkrát jsem prohlašoval, že místo téhle desky měli umístit jinou s informací, jak tu čtyřicet let nekompromisně a tvrdě vládli komunisté a kolik popravených a umučených po sobě zanechali, jenomže ten nápad nebyl vyslyšen. Skoro každý v téhle zemi, Pátou čtvrtí nevyjímaje, měl v rodině někoho, kdo se s komunisty zapletl, ať už málo, nebo hodně. Před pádem režimu měla KSČ víc jak půldruha milionu členů, což znamenalo, že členem strany byl každý desátý občan Československa. Hodit tedy všechny komunisty do jednoho pytle a společně je zavrhnout by znamenalo rozloučit se s některými příbuznými, známými, kolegy. A tak bylo o čem přemýšlet, zvláště pak ve vztahu k novým politikům, kteří se objevili na scéně a o nichž se vědělo, že ještě nedávno chovali na srdci v náprsních kapsách stranickou knížku a teď halasně proklínají zaniklý režim. V té době se dostala do kin filmová adaptace románu Vladislava Vančury *Konec starých časů* v režii Jiřího Menzela. Bylo to jako proroctví, vizе toho, co nastane, protože Čechy takový osudový zlom už jednou zažily a Vladislav Vančura tu éru zbohatlíků, křupanů a elegantních podvodníků skvěle popsal a Jiří Menzel

skvěle natočil. Humorné na celé věci bylo, že premiéru měl film prvního dubna, tedy na apríla, leč posléze se ukázalo, že vlastně o žádný apríl nešlo, neboť se počala uskutečňovat novodobá varianta toho, co se dělo po rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku samostatného státu.

Začátkem června se po mnoha a mnoha letech konaly svobodné volby. Do sněmovny lidu a do sněmovny národů federálního shromáždění a do české a slovenské národní rady. Zatímco v předchozích letech nebylo moc na výběr, neboť Národní fronta stavěla jednotné kandidátky, tentokrát si mohli voliči vybírat. K podivení mnoha bylo politických stran a hnutí jenom v Čechách třináct a Pátá čtvrť, stejně jako celá Praha a jako všechna města a městečka, byla oblepena předvolebními plakáty. Nebylo divu, že Občanské fórum vyhrálo volby na celé čáře, nepříjemné bylo zjištění, že komunisté získali patnáct procent hlasů. Nezalezli, nezmezili, jak si mnozí celkem naivně představovali. Na jedné straně euforie, na druhé straně zklamání těch, kteří se bláhově domnívali, že s komunisty je ámen. Šťěstí bylo, že se s nimi ostatní politické strany nechtěly paktovat.

Onoho večera po vyhlášení výsledků voleb jsme s mojí drahou vyšli do rozjásaných ulic a ponejprv v životě jsme zblízka viděli Václava Klause, který se v dolní části Václavského náměstí na cestě k sídlu Občanského fóra zastavil a prohodil pár slov s veselíci se Pražany, dokonce přijal sklenku šampaňského, kterou mu kdosi nabídl. Byl v té době ministrem financí a pro obecný lid to byl opravdu zvláštní pocit, připíjet si uprostřed davu s ministrem, jehož nedoprovázela žádná ochranka a který se tvářil, jako by byl jeden z nás. Koneckonců, byl a je jedním z nás, i když si mnozí, a možná i on sám, myslí opak. Víím ale jistě, že do Čech z Marsu nespádl.